

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXII

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2014

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXII

© 2014 Mersin Üniversitesi/Türkiye
ISSN 1301 7667
Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.

Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.

Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurogonul@gmail.com

kaam@mersin.edu.tr

Baskı / Printed by

Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İstanbul

Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99

Sertifika No: 29487

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09

info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN

2014

İçindekiler/Contents

İsmail Özer

Eski Anadolu ve Japon İskeletlerinde Diskriminant Fonksiyon Analiziyle Cinsiyet Tayini
(*Sex Determination by Applying Discriminant Function Analysis on Ancient Anatolian and Japanese Skeletons*) 1

Nilgün Coşkun

Mardin Müzesi'nden Bir Grup Yeni Assur Çanak Çömleği
(*A Group of Neo-Assyrian Pottery in the Mardin Museum*) 15

İlkan Hasdağlı

The Post-Bronze Age Pottery from Ulucak Höyük
(*Ulucak Höyük'ten Tunç Çağı Sonrasına Ait Seramikler*) 33

Hülya Bulut

*Early Iron Age Pottery from Halicarnassus Peninsula:
Two New Amphora Fragments from Pedasa*
(*Halikarnassos Yarımadası Erken Demir Çağ Seramiği:
Pedasa'dan İki Yeni Amphoraya Ait Parçalar*) 63

Carolyn C. Aslan – Gülşah Günata

Troya: Protogeometrik, Geometrik ve Arkaik Dönemler
(*Troy: Protogeometric, Geometric and Archaic Periods*) 81

Vedat Keleş

*Parion Nekropolü'nde Ele Geçen Dört Altın Obje Üzerine
Yeni Bir Değerlendirme*
(*A New Evaluation on Four Golden Objects Recovered from the
Necropolis of Parion*) 117

Erdoğan Aslan

Bithynia Bölgesi Kalpe Limanı
(*Port of Kalpe in the Bithynian Region*) 129

Zeliha Gider Büyükozer

Dorik Frizden Bir Detay: Triglif Kulakları
(*A Detail of the Doric Friese: Triglyph Ears*) 155

Bilal Söğüt – Murat Taşkıran	
<i>Stratonikeia'dan Augustus Dönemi Mısır Etkili Korinth Başlıkları (Corinthian Capitals of Augustian Period from Stratoniceia with Egyptian Influence)</i>	189
Erkan Alkaç	
<i>M.Ö. 1. Yüzyılın Ortalarında Yunan Amphoralarının Mühürlenme İşleminin Sona Ermesinin Nedenleri (The Reasons for the Termination of the Production of Greek Stamped Amphorae in the mid 1st century BC)</i>	213
H. Asena Kızıarslanoglu	
<i>Elaiussa Sebaste'den Baetica Üretimi Amphoralar (Baetica Amphorae from Elaiussa Sebaste)</i>	231
Tuna Şare-Ağtürk	
<i>Arakhne's Loom: Luxurious Textile Production in Ancient Western Anatolia (Arakhne'nin Dokuma Tezgahı: Antik Batı Anadolu'da Yüksek Kalite Tekstil Üretimi)</i>	251
Florian Haymann	
<i>Ein entvölkertes Kilikien unter Tigranes II. ? Für eine neue Sicht auf Ostkilikien in der Zeit von 78 bis 64 v. Chr. (II. Tigranes Zamanında Kilikia'nın İstislaştırılması? İ.Ö. 78-64 Yılları Arasında Doğu Kilikia İçin Yeni Bir Bakış Açısı)</i>	281
M. Ertan Yıldız	
<i>Kelainai/Apameia Kibotos'tan Dört Yeni Yazıt (Vier neue Inschriften aus Kelainai/Apameia Kibotos)</i>	291
Ahmet Türkan	
<i>Grek Büyü Papirüslerine Göre Roma İmparatorluğu Ortadoğusu'ndaki Yeni Din Anlayışı ve Kozmik Sistem Üzerine Bazı Gözlemler (Some Observations on the New Religious Concept and Cosmic System in the Roman Middle East According to Greek Magical Papyri)</i>	307
Ayşe Çaylak Türker	
<i>Çanakkale'den İon-İmpost Sütun Başlıkları (Ionic-Impost Column Capitals from Çanakkale)</i>	337
Ayşe Aydın	
<i>Adana ve Mersin Müzeleri'ndeki Figürlü Başlıklar (Figured Capitals in the Adana and Mersin Museums)</i>	369
Norman Wetzig	
<i>Alahan Manastır. Alte Befunde – Neue Deutungen (Alahan Manastırı. Eski Buluntular – Yeni Yorumlar)</i>	393

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu'ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
 - b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
 - a. Metin içinde her cümlemin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
 - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
 - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).
 - d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-

Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).

3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).
5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi

gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrilemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.

6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
 - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
 - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
 - c. The indication fig.:
 - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);
 - * If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).

3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an author that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation ‘fig.’ should be used in continous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviaton should not be used).

5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/ inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photograprs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German .
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

ADANA VE MERSİN MÜZELERİ'NDEKİ FİGÜRLÜ BAŞLIKLAR

Ayşe AYDIN*

ABSTRACT

Figured Capitals in the Adana and Mersin Museums

Six human and animal figured capitals exist in the Adana and Mersin Museums. Two of them are human heads and a bust (Cat. No: 1-2), while others are animal figures (Cat. No: 3-6). The bust of Thekla, the most important saint of Isauria, is presented on one of the kalathos faces in Cat. No: 1. A human head exists in the place of abacus flowers on all four sides of the capital in Cat. No: 2 and a Greek cross is placed under the heads. Cat. No: 3 is in the group of two-part basket heads, the lower part of which is a basket and the upper part of which is an animal protome. The lower part with basket has an eagle figure. Two eagles and two large acanthus leaves appear on the kalathos of the Cat. No: 4. Cat. No: 5 is a capital with acanthus leaves, garlands and a figure. While a floral motif exists in the middle of the two garlands, a mountain goat figure occurs on the other two garlands. A broken head of a bird figure occurs beneath one of the small volutes on the corners of the capital and another one occurs over the garlands.

The acanthus-leaves of the capitals made of *Proconnesian marble* have gained local identity by combining the features of Cilicia and Isauria region as seen in Cat. No: 5. The acanthus leaves carved in bas-relief and fine-tipped technique and in traditional form covers the whole surface of the kalathos and thus the light-shadow effect formed with the back surface is given in a highly successful way. Animal figures on the front surface of the Cat. No: 6 are either bull or ox. The figure of two standing goats eating the fruits and leaves of the tree of life-like plant appear on the lateral side.

* Prof. Dr. Ayşe Aydın, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü 48000 Kötekli-Muğla. E-posta: ayseyaydin70@gmail.com

Eserleri çalışmam için gereken izni veren Adana Müzesi Müdürü K. Tosun'a ve Mersin Müze Müdürü S. Ceylan Bala'ya müze çalışmalarında gösterdikleri yardım için Adana Müzesi uzmanları H. Sakalioğlu, O. Arslan ve Mersin Müzesi uzmanlarından F. Kerem'e çok teşekkür ederim. Makalenin kütüphane çalışmasının DAAD aracılığıyla Göttingen Georg-August Üniversitesi, Hıristiyan Arkeolojisi ve Bizans Sanat Tarihi Bölümü kütüphanesinde gerçekleşmesini sağlayan Prof. Dr. A. Arbeiter'e çok teşekkür ederim.

The prevalent figured capitals in the Adana and Mersin Museums are integrated in Corinthian type capitals which in terms of form, follow the ancient tradition. An example is a two-part basket Type, which is the discovery of the Capital city (sub-section is basket, and the upper part is of the animal protome figure) and the other example is the garland type which is of Syrian origin and is one of the variations made in the Capital; both examples were made with local materials. Animal figures on the capitals, which are influenced by the forms and motifs of the capital workshops and integrated with local characteristics, are often used as the symbol of Jesus, the Bible writers and the penitent people whose sins are forgiven in paradise narrations. Evaluated together with similar examples from the capital and other regions, the stylistic features of the acanthus leaves and capital figures demonstrate that they were made between the 5th century and the 6th century.

Keywords: Corinthian Head, Adana Museum, Mersin Museum, Acanthus, Animal Figure, Bust.

ÖZET

Adana ve Mersin Müzesi'nde insan ve hayvan figürlü altı başlık bulunmaktadır. Bunlardan ikisi insan başlı, büstlü (Kat. Nr. 1-2), diğerleri ise hayvan figürlüdür (Kat. Nr. 3-6). Kat. Nr. 1'de kalathos yüzlerinden birinde Isauria'nın en önemli azizesi Thekla'nın büstüne yer verilmiştir. Kat. Nr. 2'de başlığın dört yüzünde de abakus çiçekleri yerinde birer insan başı, bu başların altında ise birer Yunan haçı yer almıştır. Kat. Nr. 3 alt bölümü sepet örgülü, üst bölümü hayvan protomlu olan iki bölümlü ve hayvan protomlu başlıklar grubunda yer alır. Sepet örgülü alt bölümün üzerinde kartal figürü vardır. Kat. Nr. 4'ün kalathosunda iki kartal ve iki büyük akanthus yaprağına yer verilmiştir. Kat. Nr. 5 ince uçlu/dişli akanthus yapraklı, girlandlı ve figürlü bir başlıktır. Girlandların ikisinin ortasında çiçek motifi, diğer ikisinde ise dağ keçisi figürü bulunur. Başlığın köşelerindeki küçük volütlerden birinin altında, girlandlardan birinin ise üzerinde başı kırılmış bir kuş figürü bulunmaktadır. Başkent özelliği Prokonnesos mermerinden ince uçlu/dişli akanthus yapraklı başlıklar, Kilikia ve Isauria Bölgesi'nde Kat. Nr. 5'de de görüldüğü üzere bölge özellikleriyle birleşerek yerel kimlik kazanmıştır. Alçak kabartma ve delikliği tekniğinde yapılan geleneksel formdaki ince uçlu/dişli akanthus yapraklarının kalathosun tüm yüzeyini kaplamaları ve böylece arkada kalan yüzeyle aralarında oluşan ışık-gölge etkisi son derece başarılı bir şekilde verilir. Kat. Nr: 6'nın ön yüzündeki hayvan figürleri boğa ya da öküzdür. Yan yüzünde ise hayat ağacı benzeri bir bitkinin iki yanında ona yönelerek yaprak ya da meyvelerini yiyen ayağa kalkmış iki keçi figürü yer alır.

Adana ve Mersin Müzesi'ndeki figürlü başlıkların geneli, form açısından Antik geleneğe bağlı olarak Korinth tipi başlıklardır. Bir örnek Başkent'in keşfi olan İki Bölümlü, Alt Bölümü Sepet Örgülü Başlıklardan (Alt bölümü sepet örgülü, üst bölümü hayvan protomlu-figürlü), diğeri ise Suriyeli kökene sahip, Başkentte çeşitlemeleri yapılan girlandlı tipte olup, mermer ve yerel malzeme ile yapılmışlardır. Başkent atölyelerinin hem form, hem de motiflerinden etkilenen ve bu etkilerin yerel özelliklerle bütünleştirildiği başlıklardaki hayvan figürleri genellikle İsa'nın, İncil yazarlarının ve cennet anlatımlarındaki günahları affedilen tövbekâr insanların sembolü olarak kullanılmıştır. Başkent ve diğer bölgelerdeki

benzer örneklerle birlikte değerlendirildiğinde başlıklardaki figürlerin ve akantus yapraklarının üslup özellikleri 5. yüzyıl ile 6. yüzyıl arasında yapıldıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Korinth Başlık, Adana Müzesi, Mersin Müzesi, Akanthus, Hayvan Figürü, Büst.

Hayvan figürleri, Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde Kilikia ve Isauria'da dini ve sivil mimaride daha çok taban mozaiklerinde görülür¹. Farklı formlardaki sütun, paye ve pilaster başlıklarında da insan ve hayvan figürlerinin kullanıldığı dikkat çeker. Bu başlıkların bir bölümü bölge müzelerinde sergilenmekte, bir bölümü ise kiliselerde in situ olarak bulunmaktadır. Hayvan figürlü başlıklar Hierapolis-Kastabala Kuzey Kilisesi, Korykos Cathedral, Meryemlik, Zenon Kilisesi, Alahan Doğu Kilisesi ve Seyranlık Kilisesi'nde bulunmaktadır². Bölge müzelerinden Adana ve Mersin Müzesi'nde insan ve hayvan figürlü altı başlık yer alır. Bunlardan ikisi insan başlı, büstlü (Kat. Nr. 1-2), diğerleri ise hayvan figürlüdür (Kat. Nr. 3-6). Başlıklardan Kat. Nr. 1 iki yayında, Kat. Nr. 2 ve 4 bir yayında sadece fotoğraflarıyla buldukları müze bilgisiyle, Kat. Nr. 5 diğer kazı buluntularıyla birlikte iki yayında kısaca tanıtılmıştır³. Adana ve Mersin Müzesi'ndeki insan ve hayvan figürlü altı başlık, bu makalede formları ve figürlü tasvirleri başta olmak üzere her açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Figürlü Başlıkların Değerlendirilmesi

Kalathosu insan başlı ya da büstlü sütun başlıkları İ.Ö. 1500'den itibaren görülmektedir⁴. İnsan başları Hellenistik Dönem'den başlayarak bir bölümü İon, geneli Korinth tarzındaki başlıklarda abakus çiçeğinin yerinde, büstler ise kalathosun üst akanthus yaprak çelengi ya da iç helikslerin arası ile abakus çiçeğinin yerinde görülür⁵. Büstlü örneklerde göğüs ya da boyun bölümü yapraklar ya da iç helikslerin arasında, baş ise abakus

¹ Herzfeld – Guyer 1930, 21 Abb. 20-21; Budde 1972, Abb. 74-81.85.158.175-184. Konsol olarak kullanılanlar ise azdır Herzfeld – Guyer 1930, 61vd. Abb. 61-63.

² Kautzsch 1936, 93 Nr. 269; Herzfeld – Guyer 1930, Abb. 54. 59; Gough 1985, 111 Pl. 45.

³ Kat. Nr: 1 Dagron – Feissel 1987, 236 Pl. LV,2; Nauwerth – Warns 1981, 8 Taf. I,2; Kat. Nr: 2 Dagron – Feissel 1987, 236 Pl. LV,5; Kat. Nr: 4 Dagron – Feissel 1987, 242 Pl. LIX,2; Kat. Nr: 5 Aydın 2002, 95 vd.; Aydın 2011, 341 vd.

⁴ von Mercklin 1962, 7 vd. Kat. Nr: 1 vd. Abb. 1 vdd.

⁵ von Mercklin 1962, 60 vd. 79 vd. K. Nr. 170a-173c.177g.198.211.213a Abb. 292-304.322.332-333.377-381.399-400.407-409.

çiçeğinin yerinde bulunur. Batı'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde abakus çiçeğinin yerinde insan başı ya da büstü olan başlıklar yoğunlaşır ve imparatorluğun Batı bölümüne özgü başlıklar olarak kabul edilir⁶. Anadolu'daki erken örneklerden biri Efes, Agora meydanındaki 3. yüzyıl başına tarihlendirilen bir Kompozit başlıktır⁷. Diğeri 2. yüzyıl ilk yarısına ait Isaura'da Hadrianus Kemeri üzerindeki İon başlıktır. Başlığın yüzlerinden birinde sakallı bir erkek, diğeri ise kadın büstüne yer verilmiştir⁸.

Erken Bizans Dönemi'nde İstanbul'da 5. yüzyıla tarihli iki anıt sütunun, Topkapı Sarayı'nda bulunan "Saray Sütunu" başlığının dört abakus çiçeğinin yerinde, "Markian Sütunu (Kıztaşı)" başlığının ise iki abakus çiçeğinin yerinde birer insan başı vardır⁹.

Kat. Nr. 1'de kalathos yüzlerinden birinde göğüs ve boynu yapraklar arasında, başı ise abakus çiçeğinin yerinde Isauria'nın en önemli azizesi Thekla'nın büstüne yer verilmiştir (fig. 1-4)¹⁰. Bu özelliğiyle başlık, Antik Dönem geleneğini devam ettirir¹¹. Bizans Dönemi'ne ait büstlü benzer örnekler Kopt Sanatı'ndaki 5. - 6. yüzyıla tarihlendirilen kireçtaşından üç pilastr başlığıdır¹². K. Wessel bu başlıklardan birinin stil özellikleriyle bir imparatora belki de II. Tiberios'a (578-582) ait olabileceğini düşünür¹³.

Bölge içinde Kat. Nr. 1'in benzerleri Kat. Nr. 2 ve Silifke Müzesi'ndeki dört Korinth başlıktır¹⁴. Kat. Nr. 2'de başlığın dört yüzünde de abakus çiçekleri yerinde gerçekçi yüz detaylarıyla birer insan başı, bu başların altında ise birer Yunan haçı yer almıştır (fig. 5-7). Silifkeli başlıkların üçünde, boynu ya da göğsü kalathosta üst çelenge ait yaprakların arasındaki iç helikslerin birleştikleri yerde, başı ise abakusta yer alan birer büst bulunmaktadır. Silifkeli diğer başlıkta ise üst yaprak çelenginde köşe yaprakları

⁶ von Mercklin 1962, 83 vd. Kat. Nr: 210 Abb. 403; Kat. Nr: 212a Abb. 401-402 (3. yüzyıl başı); Kat. Nr: 214a-c Abb. 410-412; Kat. Nr: 215 Abb. 416-418 (3. yüzyıl); Kat. Nr: 219 Abb. 422 (4. yüzyıl); Kat. Nr: 225 Abb. 433.

⁷ Niemann – Wilberg 1923, 7-8 Fig. 6.8. Başlık, R. Kautzsch tarafından 5.yüzyıla tarihlendirilir. Kautzsch 1936, 48-49 dn. 2.

⁸ von Mercklin 1962, 118 Kat. Nr: 332 Abb. 594.

⁹ Kautzsch 1936, 48; Müller-Wiener 1977, 54-56 Abb. 33; Peschlow 1986, 25 vd. Abb. 6; Taf. 3,1-2;4,1-3; Tezcan 1989, 166 vd. Res. 213-215.

¹⁰ Azize Thekla'nın yaşamı için bk. Nauerth – Warns 1981, 57.65-66.85.91.

¹¹ von Mercklin 1962, Kat. Nr: 282.294.304.313.433 Abb. 517-518.530-531.551.555-556.843.

¹² Wessel 1963, 22 vd. Abb. 18.20; The Byzantine and Christian Museum 2004, 40-41.

¹³ Wessel 1963, 22.

¹⁴ Dagron – Feissel 1987, 232 Pl. LII,2; 236 Pl. LV,4.

arasında bir büste yer verilmiştir. Anadolu'da Orta Bizans Dönemi'nde¹⁵ üç Korinth başlıkta ve köşelerinde kartal figürü olan bir grup başlığın yine abakus çiçeğinin yerinde birer büst yer almıştır¹⁶.

Kat. Nr. 1'de abakus çiçeklerinden ikisinin yerinde koç boynuzları vardır. Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren sütun başlıklarında volütlerin yerinde koç protomları ya da koç başları yer almış, bazen de sadece koç boynuzları volüt olarak kullanılmıştır¹⁷. 5.- 6.yüzyıllarda iki bölümlü başlıklarda daha çok volüt olarak kullanılan koç protomlarına yer verildiği görülür. Bu protomların arasında da bazen abakus çiçekleri yerine hayvan figürleri yerleştirilmiştir¹⁸. Koç, Hıristiyanlık öncesi kültürlerde bereket ve güç simgesi olmasının yanı sıra kurban hayvanı olarak da karşımıza çıkar, Eski Ahit'te kralların sembolü olarak kabul edilir¹⁹. Kurban hayvanı olması nedeniyle İsa'nın dirilişinin sembollerinden biri olan koç, mezar yapılarında ya da lahitlerde özellikle İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmesi sahnesinde karşımıza çıkar²⁰.

Kat. Nr. 1'de azizenin büstünün iki yanında kazıma tekniğinde birer haç yer alır. Benzer kompozisyon Aziz Menas ampullalarında cepheden, ayakta tasvir edilen azizin başının iki yanında da görülür²¹.

Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait başlıklarda kartal, akanthus yaprak çelenkleri olmaksızın kalathosta volütler arasında²², bazen kalathosun iki sıra akanthus yapraklı başlıklarda üst akanthus yaprak çelengi yerinde büstlerle ardışık olarak, bazen de kalathosun dört yüzünde yer almıştır²³.

¹⁵ Orta Bizans Dönemi'nde özellikle İstanbul'da Pammakaristos Manastırı (Fethiye Camii) ve Chora Manastır Kilisesi (Kariye Camii) kökenli, müzelerde sergilenen başlıkların kalathoslarında madalyon içinde ya da başlarında haleleriyle melek ve aziz büstlerine yer verilmiştir. Grabar 1976, 131 vd. No. 130-131.135.140 Pl. CVIII, a-b; CIX, b-d; CX, b-d, CXI, a-c.; Byzance 1992, 433 K. Nr : 322 Fig. 322; Evans 2004, 105 K. Nr : 50 Fig. 50.

¹⁶ Dennert 1997, 13. 181 Taf. 3,12a.c; 149-150. 216-217 Taf. 58, 323-326.

¹⁷ von Mercklin 1962, 201 vd. Koç protomlu ya da koç başlı örnekler Kat. Nr: 494-498 Abb. 943-956. Koç boynuzlu örnekler Kat. Nr: 502-503 Abb. 955.957-962.

¹⁸ von Mercklin 1962, 202; Deichmann 1981, Taf. 4,30.5,39.19,315.20,323.325; Deichmann 1982a, Taf. 25,3-5; Deichmann 1982b, Taf. II, a; Strube 1983, 61 Taf. 9,a.

¹⁹ Daniel Bap. 8:3-20.

²⁰ Braunfels 1971b, 526-528; Heinz – Mohr 1974, 304-305; Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 71.

²¹ Witt 2000, Kat. Nr: 9-16.18.25-26.30-33.

²² von Mercklin 1962, 52 vd. K. Nr: 135.137 Abb. 234-235.

²³ von Mercklin 1962, 90 vd. K. Nr: 213a. 571a-b. 573 Abb. 407-409.1086-1090. 1115.

Kat. Nr. 3 alt bölümü sepet örgülü, üst bölümü hayvan protomlu olan iki bölümlü, alt bölümü sepet örgülü başlıklar grubunda yer alır (fig. 8). Sepet örgülü başlıklar Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren görülür²⁴. Alt bölümü sepet örgülü, üst bölümü genellikle kuşlardan oluşan hayvan protomlu iki bölümlü başlıklar ise ilk defa Erken Bizans Dönemi'nde başkent atölyelerinde Prokonnesos mermerinden üreilmeye başlanmış ve tüm Akdeniz'e ihraç edilmiştir²⁵. Bunun sonucunda başkentli iki bölümlü, alt bölümü sepet örgülü başlıklar Anadolu'da, özellikle Akdeniz kıyısındaki bölge müzelerinde görülmektedir²⁶. Silifke Müzesi'nde yer alan Prokonnesos mermerinden bir başlık, Kilikia ve Isauria Bölgesi'ndeki ithal örneklerdendir. Diğerleri mermerden yapılmış Kat. Nr. 3 ve Kelenderis, Agora Bazilikası'ndaki başlıktır²⁷. Başkentli başlık tipinin kireçtaşından yapılmış yerel çeşitlemeleri ise Akkale'deki bir başlık (5. yüzyıl sonu), Çatıören (6. yüzyıl ikinci çeyreği) ve Kabaçam (6. yüzyıl ikinci ya da üçüncü çeyreği) kiliselerindeki bazı başlıklar ile bugün var olmayan Erdemli Müzesi'ndeki iki başlıktır²⁸. Kat. Nr: 3'de başı kırık olan kartalın kanadının en dıştaki tüyü, günümüze ulaşmamış diğer bir kartala ait kanadın tüyü ile birleşir görünmektedir. Böylece sepet örgünün üzerindeki alanın sık aralarla yerleştirilen kartal figürlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kat. Nr. 4'ün benzeri kalathosunda iki kartal ve iki akanthus yapraklı başlıkların 6. yüzyıl ve sonrasında yapıldığı, özellikle Anadolu, İstanbul, Yunanistan ve İtalya'da 11. – 12. yüzyıllar arasında yoğunlaştığı kabul edilir (fig. 9-11)²⁹. Karaman Müzesi'ndeki 11. yüzyıla tarihlendirilen bir başlık, kompozisyon açısından Kat. Nr. 4'e benzer. Karamanlı başlıkta köşelerde vücutları, yanlarda ise kanatları olan kartallardan geriye kalan

²⁴ de Grüneisen 1912, 288-290.

²⁵ Peschlow 2004, 101-102; de Grüneisen 1912, 288-290; Guiglia Guidobaldi 1989, 411 vd.; Kautzsch 1936, 163 vd. Taf. 32, 522-523; Kitzinger 1946, 6 vd. Abb. 86.88-89.107.111-119.121; Deichmann 1982a, 255 vd.; Deichmann 1982b, 269 vd.; Sodini – Kolokotsas 1984, 38-41; Kramer 1997, 101 vd. Abb.1-4.6-10; Kramer 1998, 46 Taf. 10, 2-4; Zollt 1994, 226 Nr. 647-648; Severin 1998, 98 Taf. 31, 13-16; Peschlow 1998, 70 Taf. 20,13; Byzance 1992, 40 Nr. 8 fig. 8; Megaloy Magistroy 2004, 22 Fig. 12; Zoroğlu – Tekocak 2009, 348. 369 Res. 4; Orta Bizans Dönemi örnekleri için bk. Parman 2002, 120-121 Lev. 43,40;45,43 (sağ).

²⁶ Peschlow 2004, 100 vd.; Likyalı örnek için bk. Peschlow 1998, 70 Taf. 20,13; Mısırlı örnekler için bk. Severin 1998, 98 Taf. 31, 13-16.

²⁷ Zoroğlu – Tekocak 2009, 348. 369 Res. 4.

²⁸ Dagron – Feissel 1987, 239 Pl. LVII,2.3; Mietke 2006, 374 vd. 378 Abb. 4-5 382 Abb. 9.

²⁹ Mendel 1924, II, 551, no: 751 (924); Keşoğlu 1972-1973, 282. 287 res. 3-4; Anabolu 1982, 28; Dennert 1997, 105 vd. Taf. 39,216-217.219; 40, 218a-b; 41,227a-b; 42,233-234; 43,235; 45,251.

kalathos yüzlerinde kartal kanatlarından çıkan ince ve uzun yapraklar birbirleriyle birleşir³⁰. Kat. Nr. 4'deki kartalın işlenişi açısından bir benzeri Aizanoi yakınındaki Yenicearmutçuk'da bulunan Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'ne ait bir ambon podyum levhasındaki kartal figürüdür³¹. Karamanlı başlıktaki düz, iki bölümlü abakus yerine Kat. Nr. 4'de inci dizisi, onun üzerinde de iç içe zik zak motifi yer alır. En üstte ise sadece biri günümüze sağlam ulaşmış bir stilize mask vardır. Kat. Nr. 4'ün üst bölümündeki inci dizisi ve iç içe zik zak motifi, Suriye'deki 5. yüzyıla ait Kseiğbe Kilisesi'nin farklı formlara sahip sütun başlıklarında da görülür³².

Kat. Nr. 3 ve 4'de görülen kartal, güneşin ve güneş tanrısının sembolüdür. Antik dünyada yaşlı kartal güneşe uçar, burada tüyleri yanar, sonrasında üç defa bir su kaynağına dalıp çıkarak gençleşir. Zeus ve İupiter'in sembolü kartal, ölümsüzlüğü ifade eder³³. Eski Ahit'te Tanrı'nın sevgisinin, gücünün, gençliğin, hızın ve cesaretin sembolüdür. Ayrıca Tanrı'nın kendisine inananları kurtarmak için kartal kanatları üzerinde taşıdığı da aktarılır³⁴. Kartal, Tanrı aracılığıyla gençliğin, gençlik gücünün yenilenmesinin simgesidir³⁵. Hıristiyan inancında ise kartal, ölümsüzlüğün, suya dalışıyla ve göğe yükselişiyile vaftizin, bu anlamda öldükten sonra yeniden dirilen, göğe yükselen İsa'nın sembolüdür³⁶. Tasvir Sanatı'nda İncil yazarı İoannes'in simgesi olan kartal, tek başına olduğunda vaftizi de temsil eder. İsa'nın göğe yükselişinin sembolü olarak kartal, Maistas Domini sahnelerinin de vazgeçilmez unsurlarındandır³⁷. Yılanla savaşıyan kartal, Hıristiyanlığın şeytan ve diğer kötü güçlerle mücadelesini ifade eder. Eski ve Yeni Ahit'in manevi gücü ve koruyucusu olarak düşünüldüğü için Kutsal Kitap kürsüleri de kartal şeklinde yapılmıştır³⁸. Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi lahitlerinde ve Kıpti mezar taşlarında görülen kartal ise ölümsüzlüğü, İsa gibi öldükten sonra dirilmeyi ümit eden inananları sembolize eder, bazen çelenk içindeki christogramla birlikte ya da sadece bir

³⁰ Dennert 1997, 146 Taf. 56,317

³¹ Niewöhner 2007, 255-256 Abb. 115. Taf. 33, 317b.

³² Strube 1993, Taf. 20,a-k.21,a-e.

³³ Schneider – Stemplinger 1950, 88-89.

³⁴ Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 21; Mısır'a Kaçış Bap. 19:4

³⁵ Mezmurlar Bap. 103:5, Yeşaya Bap. 40:31

³⁶ Schneider – Stemplinger 1950, 91 vd.; Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 21

³⁷ Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 21.

³⁸ Heinz – Mohr 1974, 25-26; Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 21-22.

çelenkle verilir³⁹. Roma Mimarisi'nde sütun başlıklarında görülen kartal figürü ise dünyaya hâkim gücün sembolü olarak kullanılmıştır⁴⁰.

Kat. Nr. 5 girlandlı ve figürlü bir başlıktır (fig. 12-14). Girlandlı başlıklar 3. yüzyılda Suriye'de, 4. yüzyıldan başlayarak da Kuzey Mezopotamya'da görülen bir gruptur⁴¹. 5. yüzyıl Suriye kiliselerinde yapımına devam edilen⁴² bu özellikteki başlıklar az da olsa Kilikia ve Isauria Bölgesi'nde Azize Thekla Kilisesi'nde, Kat. Nr. 5'in bulunduğu Tapureli A Kilisesi'nde ve bölge müzelerinde bulunmaktadır⁴³. Kat. Nr. 5'in bir özelliği girlandların ikisinin ortasında çiçek motifi, diğer ikisinde ise dağ keçisi figürü olmasıdır. Başlığın köşelerindeki küçük volütlerden birinin altında, girlandlardan birinin üzerinde başı kırılmış bir kuş figürü bulunmaktadır. İstanbul kökenli 5. yüzyıl sonu - 6. yüzyıl başına tarihlenen bazı başlıklarda da girlandın yanı sıra Kat. Nr. 5 örneğinde olduğu gibi hayvan figürüne yer verildiği görülür⁴⁴. Bölge kiliselerinden Alahan Doğu Kilisesi'ndeki iki bölümlü Korinth başlıklardaki kuşlar ise kalathosta buldukları yer açısından Kat. Nr. 5'e benzer⁴⁵.

Kat. Nr. 5'in kalathosu tüm yüzeye yayılan ince uçlu/dişli akanthus yapraklarına sahiptir. İnce uçlu/dişli akanthus yapraklı sütun başlıkları Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde ilk olarak İstanbul Studios Manastırı, Vaftizci Yahya Kilisesi'nde kullanılmış (450-454, İmrahor Camii)⁴⁶, 6. yüzyıl sonuna kadar bu özellikteki akanthus yapraklarının farklı formları başkent atölyelerinde geliştirilmiştir⁴⁷. İnce uçlu/dişli başlıklar II. Theodosius Dönemi (408-450) yaratısı olarak kabul edilerek Theodosian tipi başlıklar olarak da adlandırılmıştır⁴⁸.

Başkentte özellikle Prokonnesos mermerinden üretilen bu başlıklar başta Yunanistan olmak üzere farklı bölgelere de gönderilmiş, bu özellikteki

³⁹ Wilpert 1929, Taf. 16,1,2; 18,3-5; 137,4, 146,2-3.

⁴⁰ Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 21

⁴¹ Kautzsch 1936, 140 vd. 217 vd.; Brenk 1977, 245a.

⁴² Baccache 1980, 78 Abb. 215. 98 Abb. 263; Strube 1993, Taf. 2b, 7b, 21a-c, 25c-d, 37a, 49b, 70a-d, 71c.

⁴³ Dagron – Feissel 1987, 235 vd. Pl. LIV,6; LV, 1.

⁴⁴ Byzance 1992, 40 vd. K. Nr: 8; Deichmann 1981, 145 vd. Taf. 49.

⁴⁵ Strube 1983, 42 Taf. 10,43, Gough 1985, 111 Pl. 45.

⁴⁶ Strube 1983, 81. 85; Strube 1984, 20 vd. Taf. 2,6.

⁴⁷ Strube 1984, 16. 32.

⁴⁸ Kautzsch 1936, 115 vd. 125 vd.; Kramer 1968, 65 vd.; Peschlow 2004, 65.

başlıklar alınmadığında ise yerel atölyelerde bölgesel malzeme üzerine başkent motifleri uygulanmıştır⁴⁹. Bu bağlamda başkent atölyelerinde üretilen ince uçlu/dişli akanthus yapraklı tüm formların Lykia, Kilikia ve Isauria'da kireçtaşına uygulandığı görülür⁵⁰.

Başkent özelliği Prokonnesos mermerinden ince uçlu/dişli akanthus yapraklı başlıkların, Kilikia ve Isauria Bölgesi'nde 5. yüzyıl ikinci yarısı-6. yüzyıl ilk yarısında bölge özellikleriyle birleşerek yerel kimlik kazandıkları kabul edilir⁵¹. Kat. Nr. 5 benzeri kireçtaşından sütun, paye ya da pilastr başlıklarında alçak kabartma ve deliği tekniğinde yapılan geleneksel formdaki ince uçlu/dişli akanthus yapraklarının kalathosun tüm yüzeyini kaplamaları ve böylece arkada kalan yüzeye aralarında oluşan ışık-gölge etkisi son derece başarılı bir şekilde verilir. Karakteristik olan, deliği tekniğindeki akanthusun merkezde yer alan geniş ve keskin kenarlı büyük ana yaprağının yanlarından çıkan ince dişli daha küçük yan yaprakların bütün yüzeyi kaplamasıdır⁵².

Kat. Nr. 6'nın ön yüzündeki hayvan figürleri boğa ya da öküzdür (fig. 15-16). Kat. Nr. 6 benzeri Roma İmparatorluk Dönemi'nde boğa başına sahip başlık azdır⁵³. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde 5. - 6.yüzyıllara tarihlendirilen ön yüzleri boğa başı şeklinde düzenlenmiş iki konsol, iki çörten, bir heykel parçası, friz parçaları ile bir adet iki bölümlü ve hayvan protomlu başlık yer almaktadır⁵⁴. Romanya, Deva Müzesi'ndeki bir başlığın (270) ön yüzünde köşe yaprakları arasında sağ ayağı yukarıda olduğu için sağa doğru ilerlediği anlaşılan, ancak başı cepheden verilmiş bir boğa, bu görünümüyle Kat. Nr. 6'ya benzer. Başlığın yan yüzlerinde ise birer boğa başı yer alır⁵⁵. Yunanistan, Piérie'de Iustinianus Dönemi'ne tarihlendirilen İyon-impst başlığın yan yüzündeki koyun figürünün de Deva

⁴⁹ Kautzsch 1936, 134-135 Taf. 26,431-432;27,434.438; Brenk 1977, 152, 189 Pl. 104c; Deichmann 1981, 88 Taf. 48,A1-3, Taf. 49; Strube 1983, 86 vd.; Strube 1984, 20-21 Taf. 2,6-7; Tezcan 1989, 304 Res. 402-403; Zollt 1994, 201 Taf. 43,582; Fıratlı 1990,110 Pl. 63,199; Niewöhner 2007, Taf. 54-55.

⁵⁰ Strube 1983, 103.

⁵¹ Westphalen 2006, 398.

⁵² Dagron – Feissel 1987, Pl. LV,6;LVI,5; Avruscio 1988, 66 vd. Taf. I,3-4;V,2;VII,1-4; Westphalen 2006, 398 Abb. 9-10.

⁵³ von Mercklin 1953/1954, 195vd. Taf. 83,1-6; von Mercklin 1962, 194vd. K. Nr: 475-481 Abb. 899-922.

⁵⁴ Fıratlı 1990, 27 Nr. 54 Pl. 21,54; 94-95 Nr. 173 Pl. 55,173;113 Nr. 206 Pl. 65,206; 131 Nr. 256-257 Pl. 81,256b.257;136 Nr. 268-269 Pl. 84, 268-269; 214 Nr. 503.505 Pl. 128,503.505.

⁵⁵ von Mercklin 1953/1954, 189; von Mercklin 1962, 197 K. Nr: 481 Abb. 920-921.

benzeri vücudu yandan, başı ise cepheden verilmiştir⁵⁶. Vücudu ve başı yandan verilmiş hayvan figürlü 6.yüzyıla tarihlendirilen iki örnekten biri İyon-impot başlık olup Bulgaristan, Vraza Müzesi'nde, diğeri bir arşitrav köşesi olup Berlin, Geç Antik-Bizans Sanatı Müzesi'nde bulunmaktadır⁵⁷. Anadolu'da Karia Bölgesi'nde Gemiler Adası, III Numaralı Kilise'nin (5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı) kireçtaşı bir paye başlığındaki geyik figürü yine Kat. Nr. 6 benzeri yandan ilerlerken tasvir edilmiştir⁵⁸. Vücudu yandan, başı cepheden aslan, kartal gibi hayvan figürlü başlıklar Orta Bizans Dönemi'nde de yapılmıştır⁵⁹. Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'nde özellikle Akdeniz çanağında ve Kilikia-Isauria Bölgesi'nde benzer yönelişte hayvan figürlerine daha sık olarak taştan levhalarda ve taban mozaiklerinde rastlanır⁶⁰.

Eski kültürlerden itibaren kutsal sayılan hayvanlardan biri olan boğa, tanrısal gücü, bereketi simgelemiş, bazı toplumlarda ise tanrı olarak kabul edilmiştir. Eski Ahit'te tapınak kültüründeki önemli ve saygın kurban hayvanlarından biridir⁶¹. Hıristiyan inancında az ya da çok simgesel niteliklerini koruyan boğa, kurban hayvanı olması nedeniyle İsa ile özdeşleştirilmiş, İsa'nın yeniden dirilişi ve acılarının sembolü olarak kullanılmış, az da olsa Tasvir Sanatı'nda yerini almıştır. Boğa aynı zamanda Yeni Ahit yazıcısı Lukas'ın sembolüdür. Ayrıca Eski Ahit'teki oniki boğa, oniki havariyle özdeş tutulmuştur⁶². Öküz, Eski Ahit'te kutsal kanunun koruyucusudur. Tanrı, peygamber Ezekiel'e içinde dört öküz yüzünün de yer aldığı ateş saçan büyük bir bulutla görünmüştür⁶³. Yeni Ahit'te ise öküz, havarilerin işlerinin önemini, kilisenin başkanını simgeler, aynı zamanda Tanrının büyük bir düğün ziyafeti hazırlayan krala benzetildiği bölümde kurban hayvanı olarak da gösterilir⁶⁴. Bizans Tasvir Sanatı'nda İsa'nın

⁵⁶ Vemi 1989, 149-150 Pl. 52,170.

⁵⁷ Tschilingirov 1979, 23 Abb. 22; Stiegemann 1996, 104-105 Nr. 12.

⁵⁸ Asano 2010, 83 vd. Fig. 97 Pl. 10,2.59,8.

⁵⁹ Evans 2004, 83 K. Nr. 39A-B.

⁶⁰ Tschilingirov 1979, 23 Abb. 23; Ulbert 1969/70, K. Nr. 9.13.22 Taf. 66,1-2; 68,1; Asano 2010, 50vd. Pl. 7,3; Donceel-Voüte 1988, 47.49 Fig. 21.23, Dagron – Feissel 1987, 99-100 Pl. XXV,54; 251 Pl. LXIII,4.

⁶¹ Levililer Bap. 4.

⁶² Braunfels 1971a, 551-553, Heinz – Mohr 1974, 277-278; Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 329; Çölde Sayım Bap. 29:17.7:87.

⁶³ Ezekiel Bap. 1:5-10.

⁶⁴ 1. Korintliler Bap. 9:8-27; Paulus'un Timoteyus'a 1. Mektubu Bap. 5:17-25; Matta Bap. 22:4.

Doğumu ve Kralların Secdesi sahnelerinde görülen öküz ise Yahudiliği simgelemektedir⁶⁵.

Kat. Nr. 6'nın yan yüzünde hayat ağacı benzeri bir bitkinin iki yanında ona yönelerek yaprak ya da meyvelerini yiyen ayağa kalkmış iki keçi ya da geyik figürü yer alır (fig. 17). Figürleri, bölge coğrafyası düşünüldüğünde keçi olarak kabul etmek daha olasıdır. Gemiler Adası, III Numaralı Kilise'nin (5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı) güney yan nefinde aynı kompozisyon ağacın/bitkinin kantharos içinde verilmesiyle, kuzey yan nefinde ise tek keçi ile kantharos olmaksızın tekrarlanır⁶⁶. Limyra'daki bir levhada da asma yaprağını yiyen bir keçi tasvir edilmiştir⁶⁷.

Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi'ne ait özellikle Akdeniz çanağındaki yapıların mozaiklerinde de merkezdeki ağacın iki yanında ya da tek başına yer alan ve ağacın yaprak ve meyvelerini yiyen hayvan figürlü kompozisyonlar görülür⁶⁸.

Kat. Nr. 5 ve 6'daki figürlerin ikonografileri ilginçtir. Dünyanın günahlarını üstlendiği ve kurban edildiği için İsa'nın bir günah keçisi olduğu belirtilerek, İsa ile keçi özdeşleştirilir⁶⁹. Ancak Tasvir Sanatı'nda aynı sembolik değere sahip koyun daha çok kullanılmıştır⁷⁰. Yeni Ahit'teki anlatıma uygun şekilde İsa'nın bir çoban olarak koyunları keçilerden ayırması, günahkârları simgeleyen keçileri soluna, günahsızları simgeleyen koyunları ise sağına aldığı sahnelere Erken Hıristiyanlık-Bizans Sanatı'nda lahit ve mozaiklerde rastlanır⁷¹. Keçi, Ortaçağ'da sinagogu, şehveti, şeytani da sembolize etmiştir⁷². Eski kültürlerin mitolojisinde ışık, güneş tanrısı, koruyucu olarak nitelenen, mucizeler gösterdiğine inanılan geyik, İsa'yı, havarileri, azizleri ve inançlı kişileri, Tanrıyı arayan insan ruhlarını

⁶⁵ Holl 1971b, 339; Heinz – Mohr 1974, 223-224; Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 145-146.

⁶⁶ Asano 2010, 50 vd. Pl. 7,1; 8,1; 52,1; 53,1-2; 54,1-2.

⁶⁷ Jacobek 1993, 197 vd. Abb. 2; Pülz 1996, 247 vd. Abb. 8-10.

⁶⁸ Piccirillo 1993, 106 Fig.92; 119 Fig. 121-122; 125 Fig. 134; 132 Fig. 160-161; 150 Fig. 197; 213 Fig. 340; 244 Fig. 403; 255 Fig. 447; 344 Fig. 760; Piccirillo – Alliata 1998, 273 Fig. 12; 298 Fig.70;327 Fig. 136; 344 Fig. 191; 349 Fig. 200; Asano 2010, 51 vd. Pl. 8,1.52-55 Fig. 51-56; Klauser 1954, 30 vd.; Donceel-Voüte 1988, 388 Fig. 374.463 Fig. 442a-443; Jacobek 1993, 197 vd. Abb. 2; Pülz 1996, 247 vd. Abb. 8-10; Hachlili 2009, 170 vd. Fig. VII.9a-b.

⁶⁹ Pülz 1996, 249.

⁷⁰ Yuhanna Bap.1:29

⁷¹ Volbach 1958, Abb. 151.

⁷² Matta Bap.25:32-33; Wehrhahn-Stauch 1968, 314; Heinz – Mohr 1974, 54-55; Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 71.

sembolize eder. Geyik, düşmanı olan yılanı saklandığı delikten çıkmasını sağlayarak öldürmüştür. Bu davranışı, İsa'nın gökyüzünde şeytanı öğretisiyle öldürmesiyle eş tutulur. 4. yüzyıldan itibaren yaşam kaynağından içen geyik, vaftizin sembolüdür⁷³. Bu nedenle özellikle vaftizhanelerde, az da olsa katakomplarda ve kilise apsüslerinde kantharostan ya da cennet ırmaklarından su içen geyik tasviri yapılmıştır⁷⁴.

Kat. Nr: 6'daki ağaç ya da bitki Hayat Ağacı olarak kabul edilebilir. Hayat ağacı bereketin, sonsuz yaşamın, yeniden dirilişin, İsa'nın sembolüdür. İsa'nın insani ruhu (insan olan logos), cennette hayat ağacı olarak yetişmiştir. Hayat ağacı İsa, insanları aydınlatmak amacıyla cennette su kaynaklarının kenarında büyümekte, öğretisini meyve ve yaprakları şeklinde inananlara vermektedir. Hayat ağacının meyveleri Tanrının sözü, ebedi yaşamın kaynağı şeklinde yorumlanmaktadır⁷⁵. Ağacın meyve ve yapraklarını yine yaşamaya değer inananlar yiyebilir. Merkezde içinde asma dalları, yaprakları ve üzüm salkımları ya da ağaç dallarıyla bir kantharosun ya da bir ağacın iki yanında güvercin, tavus kuşu, geyik gibi hayvanlara yer veren kompozisyonlar cennet sembolü olarak görülür. Buradaki hayvanlar hayat ağacından yiyen ya da hayat suyundan içen insanlar olarak kabul edilir⁷⁶. Keçilerin bu kompozisyonda olmaları, cennette günahları affedilen tövbekar insanlara da yer verildiği şeklinde yorumlanır⁷⁷.

Adana ve Mersin Müzesi'ndeki figürlü başlıkların geneli, form açısından Antik geleneğe bağlı olarak Korinth tipi başlıklardır. Bir örnek Başkent'in keşfi olan İki Bölümlü, Alt Bölümü Sepet Örgülü Başlıklardan (Alt bölüm sepet örgülü, üst bölümü hayvan protomlu-figürlü), diğeri ise Suriyeli kökene sahip, Başkentte çeşitlemeleri yapılan girlandlı tipte olup, mermer ve yerel malzeme ile yapılmışlardır. Başkent atölyelerinin hem form, hem de motiflerinden etkilenen ve bu etkilerin yerel özelliklerle bütünleştirildiği başlıklardaki hayvan figürleri genellikle İsa'nın, İncil yazıcılarının ve cennet anlatımlarındaki günahları affedilen tövbekar insanların sembolü olarak kullanılmıştır. Başkent ve diğer bölgelerdeki benzer örneklerle birlikte değerlendirildiğinde başlıklardaki figürlerin ve

⁷³ Gerlach 1970, 286-289; Holl 1971a, 7 vd.; Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 185-186.239; Heinz – Mohr 1974, 134-135.176-178; Deichmann 1983, 172.

⁷⁴ Schmidt 1995, 67 vd. Abb. 21.

⁷⁵ Flenning 1968, 258 vd.; Klauser 1954, 22 vd.; Heinz – Mohr 1974, 44-48; Sachs – Badstübner – Neumann 2005, 57.

⁷⁶ Elbern 1963, 119 vd.

⁷⁷ Pülz 1996, 249.

akanthus yapraklarının üslup özellikleri 5. yüzyıl ile 6. yüzyıl arasında yapıldıklarını göstermektedir.

KATALOG

- Kat. Nr** : 1 (fig. 1-4)
- Eserin Türü ve Adı** : Korinth Başlığı
- Malzemesi** : Mermer
- Bulunduğu Müze** : Adana Müzesi⁷⁸
- Env. Nr** : -
- Müzeye Geliş Şekli** : -
- Ölçüleri** : Yüksek: 26 cm. Alt Çap: 32 cm. Üst Gen: 53 cm
- Tanımı** : Kalathosta yer alan derin damarlı, uçları hafif sivri dört akanthus, üç yaprağa ayrılır. Başlığın köşelerine denk gelen ortadaki beş dilimli büyük yaprakların orta dilimi hafif dışa taşar. Yan yapraklardan üsttekiler dört, alttakiler ise üç dilimlidir. Alttaki yan yaprakların iki dilimi komşu dilimle birleşir. Alt yan yaprakların üst dilimlerinin, üstteki yan yaprakların alt dilimlerine temas ettiği bölümlerde damla benzeri boşluk yer alır. Aynı kompozisyon üst yan yapraklarda da görülür. Başlığın kalathosunun bir yüzünde abakus çiçeğinin olduğu yerde başı, akanthusların yan yaprakları arasında boyun ve göğüsüyle bir büst yer alır. Yüksek kabartma tekniğinde yapılan büstün boynunda halka formu kolye ucu vardır. Abakusta büstün iki yanında eski Yunanca Thekla ismi yazılıdır. Oldukça iri burnu, iri gözleri ve ağız belirgin olan büst, Isauria'nın baş azizesi Azize Thekla'ya aittir. Thekla'nın boynunun iki yanında ise kazıma tekniğinde birer haç yer alır. Başlığın diğer abakus çiçeklerinin yerinde ise koç boynuzları vardır.
- Tarih** : 5. - 6.yüzyıl

- Kat. Nr** : 2 (fig. 5-7)
- Eserin Türü ve Adı** : Sütun Başlığı
- Malzemesi** : Kireçtaşı
- Bulunduğu Müze** : Adana Müzesi⁷⁹
- Env. Nr** : -

⁷⁸ Eser iki yayında sadece bir cümle ve bir fotoğrafla tanıtılmıştır. Dagron – Feissel 1987, 236 Pl. LV,2; Nauwerth – Warns 1981, 8 Taf. I,2.

⁷⁹ Eser bir yayında fotoğrafıyla kısaca tanıtılmıştır. Dagron – Feissel 1987, 236 Pl. LV,5.

Müze Geliş Şekli : -

Ölçüleri : Yüksek: 30 cm. Üst Gen: 58x55 cm

Tanımı : Köşelerde kırıkları olan başlığın dört yüzünde de abakus çiçeği yerinde birer insan başı yer alır. Başlardan ikisi tahrip olmuştur, diğer ikisi iri badem gözlü, damla biçimli yapışık kulaklı, burun ve ağız detaylarıyla tasvir edilmiştir. Her yüzde başın altında bir Yunan haçı, iki yanında ise saplaryla birer yaprak yer alır. Kalathosun her yüzü kenarlarda uçları köşeye denk gelecek şekilde yerleştirilen U formulu iki silmeyle sınırlandırılmıştır.

Tarih : 5. - 6.yüzyıl

Kat. Nr : 3 (fig. 8)

Eserin Türü ve Adı : İki Bölümlü, Alt Bölümü Sepet Örgülü Başlık

Malzemesi : Mermer

Bulunduğu Müze : Adana Müzesi

Env. Nr : -

Müze Geliş Şekli : -

Ölçüleri : Yüksek: 63 cm. Alt Çap: kırık Üst Gen: kırık

Tanımı : Kırık kalathosun alt bölümü eşkenar dörtgenlerden oluşan sepet örgülüdür. Bunun üzerinde yatay yivli bir bant yer alır. Bandın üzerinde pençeleriyle duran cepheden verilmiş, kanat ve gövdesindeki tüyleri detaylı işlenmiş bir kartal figürü vardır. Başı kırık olan kartalın kanadının en dıştaki tüyü, günümüze ulaşmamış diğer bir kartala ait kanadın tüyü ile birleşir görünmektedir.

Tarih : 5. yüzyılın ikinci yarısı - 6. yüzyılın ikinci yarısı

Kat. Nr : 4 (fig. 9-11)

Eserin Türü ve Adı : Korinth Başlığı

Malzemesi : Kireçtaşı

Bulunduğu Müze : Mersin Müzesi⁸⁰

Env. Nr : 91.21.11

Müze Geliş Şekli : -

Ölçüleri : Yüksek: 40 cm. Alt Çap: 26 cm. Üst Gen: 39 cm.

⁸⁰ Eser, G. Dagron ve D. Feissel'in yayınlarında bir cümle ve bir fotoğrafla tanıtılmıştır. Dagron – Feissel 1987, 242 Pl. LIX,2.

Tanımı : Alçak kabartma tekniğinde yapılan başlığın kalathosunda iki kartal ve iki büyük akanthus yaprağına yer verilmiştir. Akanthusların oldukça etli orta dilimlerinden yanlara doğru birinde dört, diğerinde ise üç yan yaprak çıkar. Her bir akanthusun alttan üste doğru yan yaprakları bir üstteki yan yaprağa kalın uçları aracılığıyla temas eder. Yanlarda ise iki akanthusun yan yapraklarının kalın uçları birleşerek baklava dilimleri oluşturur. Akanthuslardan diğerine kıyasla daha sağlam olanında ortadaki dilimin üstte dışa doğru kıvrıldığı görülür. Diğer akanthusta ise bu bölüm kırılmıştır. Başlığın diğer iki köşesinde bu defa kartalların gövdeleri akanthusların orta yaprağı yerine geçmiş, kanatları dışında kalan yüzeyde ise yine alttan üste doğru birbirleriyle kalın uçları aracılığıyla temas eden yan yapraklara yer verilmiştir. Başlığın üst bölümünde inci dizisi, onun üzerinde de iç içe üç sıra zik zak motifi, en üstte ise sadece biri günümüze sağlam ulaşmış stilize mask yer alır.

Tarih : 6. yüzyıl

Kat. Nr : 5 (fig. 12-14)

Eserin Türü ve Adı : Girlandlı Başlık

Malzemesi : Kireçtaşı

Bulunduğu Müze : Mersin Müzesi⁸¹

Env. Nr : 01.23.1

Müze Geliş Şekli : 2001 yılında Mersin Müzesi tarafından yapılan Kurtarma Kazısı'nda bulunmuştur.

Ölçüleri : Yüksek: 51 cm. Alt Çap: 64 cm.

Tanımı : Başlık deliği tekniğinde ince dişli/uçlu iki sıra akanthus yaprak çelenklidir. Akanthusların geniş ve büyük orta bölümünün yanlarından ince dişli/uçlu daha küçük yan yapraklar çıkarak kalathosun bütün yüzeyini kaplamıştır. Alt sıradaki akanthusların orta dilimlerinin uçları dışa doğru kıvrılır. Üst sırada ise girlandlar vardır. Girlandların ikisinin ortasında çiçek motifi, diğer ikisinde ise dağ keçisi figürü yer almaktadır. Başlığın köşelerinde küçük volütlerden birinin altında ise başı kırılmış kuş motifi bulunmaktadır.

Tarih : 5. yüzyıl - 6. yüzyıl başı

⁸¹ Aydın 2002, 95 vd; Aydın 2011, 341 vd.

- Kat. Nr** : 6 (fig. 15-17)
- Eserin Türü ve Adı** : Paye Başlığı
- Malzemesi** : Kireçtaşı
- Bulunduğu Müze** : Mersin Müzesi
- Env. Nr** : 03.27.1
- Müze Geliş Şekli** : Öküzlü Kilisesi'nden getirilmiştir⁸²
- Ölçüleri** : Yüksek: 40 cm. En: 70x48 cm.
- Tanımı** : Başlığın üç yüzünü altta akanthus yaprakları çevirir. Ön yüzde alt sıranın yanı sıra üstte de akanthus yaprakları ile sınırlanan orta bölümde üç boğa ya da öküz olarak adlandırabileceğimiz hayvan figürü yer alır. Hepsi yandan tasvir edilen hayvanların vücutları sağlam kalabilmiş, ayakları ve baş detayları ise tahrip olmuştur. Bunlardan ikisi birbirlerine doğru yönelmiş, başları hatta boynuzları birbirine temas etmektedir. Sırtı ikisine dönük diğer hayvan, başlığın yan yüzündeki hayvana yönelmiştir. Yan yüzdeki hayvanın sol ön ve arka ayakları ile kuyruğu diğerlerine kıyasla belirgindir. Hayvanın arkasındaki iki yaprak bir grup oluşturarak yan yüzün bu yöndeki sınırını oluşturur. Başlığın kısmen tahrip olan diğer yan yüzünde hayat ağacı benzeri bir bitkinin iki yanında ona yönelerek yaprak ya da yemişlerini yiyen ayağa kalkmış iki geyik ya da keçi figürü yer alır.
- Tarih** : 6. yüzyıl

⁸² Öküzlü Kilisesi'ni tanıtan yayında başlığın sadece fotoğrafına yer verilmiştir. Bk. Eyice 1982, 355-367.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Anabolu 1982 Anabolu, M.U., "Tire Müzesi'nde Bulunan 147 Env. No'lu Bizans Sütun Başlığı", STY XI 1981, 27-30.
- Asano 2010 Asano, K. (Ed.), *The Island of St. Nicholas. Excavation and Survey of the Gemiler Island Area, Lycia, Turkey*, Osaka.
- Avruscio 1998 Avruscio, R., "Sculpture inedite in Isauria: i capitelli di Mut-Claudiopolis", *Milion* I, 59-73.
- Aydın 2002 Aydın, A., "Tapureli A Kilisesi Kazısı", VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 95-103.
- Aydın 2011 Aydın, A., "Tapureli A Kilisesi'ne Ait Mersin Müzesi'ndeki Kireçtaşı Mimari Parçalar", AST 28-3, 341-352.
- Baccache 1980 Baccache, E., *Églises de village de la Syrie du Nord*. Album, Paris.
- Braunfels 1971a Braunfels, S., "Rind, Stier", LCI IV, 551-553.
- Braunfels 1971b Braunfels, S., "Widder", LCI IV, 526-528.
- Brenk 1977 Brenk, B., *Spätantike und frühes Christentum*, Frankfurt.
- Budde 1972 Budde, L., *Antiken Mosaiken in Kilikien*, Recklinghausen.
- Byzance 1992 Byzance. *L'art byzantin dans les collections publiques françaises*, Paris.
- Dagron – Feissel 1987 Dagron, G. – D. Feissel, *Inscriptions de Cilicie*, Paris.
- Deichmann 1981 Deichmann, F.W. (Hrsg.), *Corpus der Kapitelle von San Marco in Venedig*.
- Deichmann 1982a Deichmann, F.W., "Zu einigen spätantiken Figuralkapitellen", Rom, Ravenna, Konstantinopel, Naher Osten, Wiesbaden, 255-268.
- Deichmann 1982b Deichmann, F.W., "Zu Entstehung der spätantiken Zweizonen-Tierkapitelle", Rom, Ravenna, Konstantinopel, Naher Osten, 269-282, Wiesbaden.
- Deichmann 1983 Deichmann, F.W., *Einführung in die Christliche Archäologie*, Darmstadt.
- Dennert 1997 Dennert, M., *Mittelbyzantinische Kapitelle*, Asia Minor Studien 25, Bonn.
- Donceel-Voûte 1988 Donceel-Voûte, P., *Les pavements des églises byzantines de Syrie et du Liban: Décor, archéologie et liturgie*, Louvain-la-Neuve.
- Elbern 1963 Elbern, H.V., "Der eucharistische Kelch im frühen Mittelalter. Teil II: Ikonographie und Symbolik", *Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft* XVII, 117-188.
- Evans 2004 Evans, H.C., *Byzantium Faith and Power (1261-1557)*, New York.
- Eyice 1982 Eyice, S., "Un site byzantin de la Cilicie: Öküzlü et ses basiliques" *Rayonnement grec (Hommages á Charles Delvoye)*, 355-367, Bruxelles.

- Flenning 1968 Flenning, J., "Baum, Bäume", LCI I, 258-268.
- Firathlı 1990 Firath, N., La sculpture byzantine figurée au Musée archéologique d'Istanbul, Paris.
- Gerlach 1970 Gerlach, P., "Hirsch", LCI II, 286-289.
- Gough 1985 Gough, M., Alahan: an Early Christian Monastery in Southern Turkey, Toronto.
- Grabar 1976 Grabar, A., Sculptures byzantines du Moyen Âge II (XIe-XIVe siècle), Paris.
- de Grüneisen 1912 de Gruneisen, W., "Un chapiteau et une imposte provenants d'une ville morte. Etude sur l'origine et l'époque des chapiteaux-corbeille", Oriens Christianus 2, 281-316.
- Guiglia Guidobaldi 1989 Guiglia Guidobaldi, A., "Precisazioni su alcuni capitelli a canestro di ambito romano", Quaderitur inventus colitur. Miscellanea in onore di padre Umberto Maria Fasola Studi di antichità cristiana 40, Città del Vaticano, 405-422.
- Hachlili 2009 Hachlili, R., Ancient Mosaic Pavements. Themes, Issues and Trends Selected Studies, Leiden-Brill.
- Heinz-Mohr 1974 Heinz-Mohr, G., Lexikon der Symbole. Bilder und Zeichen der christlichen Kunst, Düsseldorf-Köln.
- Herzfeld – Guyer 1930 Herzfeld, E. – S. Guyer, Meriamlik und Korykos, Zwei christliche Ruinenstätten des Rauhen Kilikiens, MAMA II, Manchester.
- Holl 1971a Holl, O., "Lamm", LCI III, 7-14.
- Holl 1971b Holl, O., "Ochse und Esel", LCI III, 339.
- Jacobek 1993 Jacobek, R., "Eine relifizierte Schrankenplatte aus Limyra", Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions II (ed. J. Borchardt – G. Dobesch), 197-200, Wien.
- Kautzsch 1936 Kautzsch, R., Kapitellstudien. Beiträge zu einer Geschichte des spätantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert, Studien zur spätantiken Kunstgeschichte 9, Berlin/Leipzig.
- Keşoğlu 1972-1973 Keşoğlu, M., "İznik Müzesi'nde Bazı Bizans Başlıkları", STY V, 282-290.
- Kitzinger 1946 Kitzinger, E., "The Horse and Lion Tapestry at Dumbarton Oaks. A Study in Coptic and Sassanian Textile Design", DOP 3, 1-72.
- Klauser 1954 Klauser, Th., "Baum", RAC II, 1-34.
- Kramer 1968 Kramer, J., Skulpturen mit Adlerfiguren an Bauten des 5. Jahrhunderts n. Chr. in Konstantinopel, Cologne.
- Kramer 1997 Kramer, J., "Frühchristliche Kapitelle mit Taubenfiguren an San Marco in Venedig und Ihre Verwendung" U. Lange – R. Sörries (Hrsg.), Vom Orient bis an den Rhein. Begegnungen mit der Christlichen Archäologie. P. Poscharsky zum 65. Geburtstag, 101-122, Dettelbach.

- Kramer 1998 Kramer, J., "Bemerkungen zu den Methoden der Klassifizierung und Datierung frühchristlicher oströmischer Kapitelle", , Spätantike und Byzantinische Bauskulptur (ed. U. Peschlow – S. Möllers), 43-58 Taf. 10-15, Stuttgart.
- Megaloy Magistroy 2004 Megaloy Magistroy, P., I Rodos apo ton 4o aiona mehri tin katalipsi tis apotoys Toyrkoys, Athens.
- Mendel 1924 Mendel, G., Musées Imperiaux Ottomans. Catalogue des sculptures grecques, romains, et byzantines II, Constantinople.
- von Mercklin 1953/1954 von Mercklin, E., "Antike Stierkapitelle", RM 60/61, 184-199.
- von Mercklin 1962 von Mercklin, E., Antike Figuralkapitelle, Berlin.
- Mietke 2006 Mietke, G., "Studien zur frühbyzantinischen Bauornamentik im Rauhen Kilikien: Überlegungen zur formalen Herkunft und Datierung einiger Kapitelle", IstMitt 56, 371-389.
- Müller-Wiener 1977 Müller-Wiener, W., Bildlexikon zur Topographie Istanbuls, İstanbul.
- Nauert – Warns 1981 Nauerth, C. – Warns, R., Thekla. Ihre Bilder in der frühchristlichen Kunst, Wiesbaden.
- Niemann – Wilberg 1923 Niemann, G. – Wilberg, W., Forschungen in Ephesus 3, Wien.
- Niewöhner 2007 Niewöhner, P., Aizanoi, Dokimion und Anatolien, Wiesbaden.
- Parman 2002 Parman, E., Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri, Eskişehir.
- Peschlow 1986 Peschlow, U., "Eine wiedergewonnene Byzantinische Ehrensäule in Istanbul", , Studien zur spätantiken und byzantinischen Kunst. F.W. Deichmann gewidmet I (ed. O. Feld – U. Peschlow), 21-33, Bonn.
- Peschlow 1998 Peschlow, U., "Tradition und Innovation: Kapitellskulptur in Lykien", U. Peschlow – S. Möllers (Hrsg.), Spätantike und Byzantinische Bauskulptur, 67-92 Taf. 18-23, Stuttgart.
- Peschlow 2004 Peschlow, U., "Kapitelle", RAC XX, 57-123.
- Piccirillo 1993 Piccirillo, M., The Mosaics of Jordan, Amman.
- Piccirillo – Alliata 1998 Piccirillo, M. – E. Alliata (Ed.), Mount Nebo: New Archaeological Excavations 1967-1997, Jerusalem.
- Pülz 1996 Pülz, A., "Eine frühchristliche Kirche beim Ptolemaion in Limyra", F. Blakolmer v.d. (Hrsg.), Fremde Zeiten Fest. J. Borchhardt, I, 239-250, Wien.
- Sachs – Badstübner – Neumann 2005 Sachs, H. – Badstübner, E. – Neumann, H., Wörterbuch der christlichen Ikonographie, Regensburg.
- Schmidt 1995 Schmidt, H. und M., Die vergessene Bildersprache christlicher Kunst, München.

- Schneider – Stemplinger 1950
Schneider, Th. – Stemplinger, E., “Adler”, RAC I, 87-94.
- Severin 1998
Severin, H.-G., “Konstantinopler Bauskulptur und die Provinz Ägypten”, Spätantike und Byzantinische Bauskulptur (ed. U. Peschlow – S. Möllers), 93-104 Taf. 29-33, Stuttgart.
- Sodini – Kolokotsas 1984
Sodini, J.P. – Kolokotsas, K., Aliko II. La basilique double, Athens.
- Stiegemann 1996
Stiegemann, C., Frühchristliche Kunst in Rom und Konstantinopel, Paderborn.
- Strube 1983
Strube, C., “Die Kapitelle von Qasr ibn Wardan”, JbAC 26, 59-106, Taf. 9-21.
- Strube 1984
Strube, C., Polyeuktoskirche und Hagia Sophia. Umbildung und Auflösung antiker Formen, Entstehen des Kämpferkapitells, München.
- Tezcan 1989
Tezcan, H., Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, İstanbul.
- The Byzantine and Christian Museum 2004
The World of the Byzantine Museum, Hellenic Ministry of Culture (Ed.), Athens.
- Tschilingirov 1979
Tschilingirov, A., Die Kunst des christlichen Mittelalter in Bulgarien. 4. bis 18. Jahrhundert, München.
- Ulbert 1969/1970
Ulbert, T., “Untersuchungen zu den byzantinischen Reliefplatten des 6. bis 8. Jahrhunderts”, IstMitt 19/20, 339-357.
- Vemi 1989
Vemi, V., Les chapiteaux ioniques à imposte de Grèce à l'époque paléochrétienne, Paris.
- Volbach 1958
Volbach, W. F., Frühchristliche Kunst, München.
- Wehrhahn-Stauch 1968
Wehrhahn-Stauch, L., “Bock”, LCI I, 314-316.
- Wessel 1963
Wessel, K., Koptische Kunst. Die Spätantike in Ägypten, Recklinghausen.
- Westphalen 2006
Westphalen, S., “Studien zur frühbyzantinischen Bauornamentik im Rauhen Kilikien: Diokaisareia/Uzuncaburç”, IstMitt 56, 391-405.
- Wilpert 1929
Wilpert, G., I Sarcofagi Cristiani Antichi I, Rome.
- Witt 2000
Witt, J., Staatliche Museen zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz. Bestandskataloge, Band 2. Werke der Alltagskultur, Teil 1: Menasampullen, Berlin.
- Zollt 1994
Zollt, Th., Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. Jahrhundert n. Chr., AST 14, Bonn.
- Zoroğlu – Tekocak 2009
Zoroğlu, L. – M. Tekocak, “Kelenderis 2007 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, KST 30-3, 343-372.

Fig. 1 Kat. Nr: 1

Fig. 4 Kat. Nr: 1

Fig. 2 Kat. Nr: 1

Fig. 5 Kat. Nr: 2

Fig. 3 Kat. Nr: 1

Fig. 6 Kat. Nr: 2

Fig. 7
Kat. Nr: 2

Fig. 8 Kat. Nr: 3

Fig. 10 Kat. Nr: 4

Fig. 9 Kat. Nr: 4

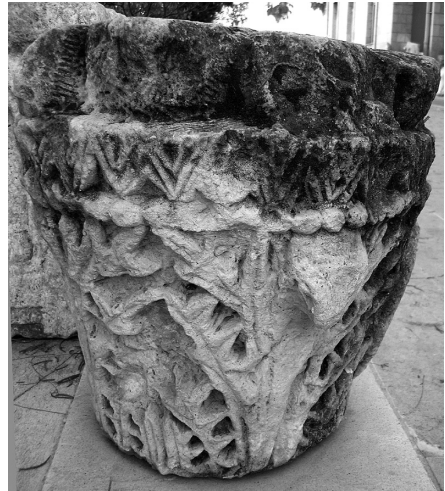

Fig. 11 Kat. Nr: 4

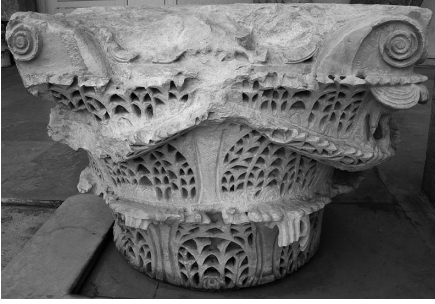

Fig. 12 Kat. Nr: 5

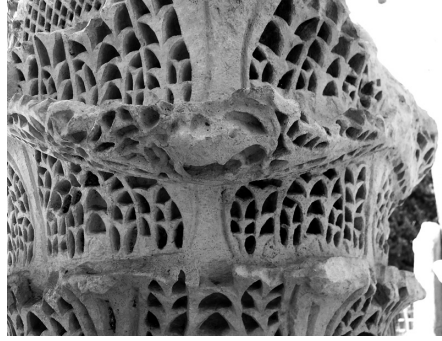

Fig. 13 Kat. Nr: 5

Fig. 14 Kat. Nr: 5

Fig. 15 Kat. Nr: 6

Fig. 17 Kat. Nr: 6

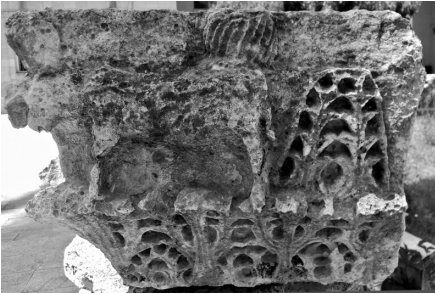

Fig. 16 Kat. Nr: 6

